

ACTIVIZESHIP

CIVIC SPACE WATCH REPORT 2020 • STORIES FROM THE LOCKDOWN

POVZETEK

Državlanski prostor med karanteno

Sproščanje potenciala civilne družbe

Izredne zdravstvene razmere zaradi virusa COVID-19, ki so zaznamovale leto 2020, so prinesle posledice za družbo, gospodarstvo in demokracijo, kot jih Evropa v času miru še ni doživela. Da bi zaščitili sebe in druge, smo spremenili svoje življenje. Odgovorno ravnanje se pričakuje tako na ravni posameznikov kot celotne skupnosti.

Zaradi potrebe po hitrem in učinkovitem ukrepanju se je po eni strani povečala uporaba izrednih vladnih pooblastil, kar je šlo na račun demokratičnega nadzora oblasti in ravnovesja. Nekaterе vlade so izkoristile izredno situacijo, da bi upravičile prizadevanja za koncentracije svoje moči. A tudi v državah, ki se lahko pohvalijo z uravnoteženim pristopom svojih vlad, so izredne razmere razkrile resna tveganja za evropsko demokracijo in dodatno prispevale k trendu poslabševanja stanja, o katerem smo poročali v preteklih letih.

Po drugi strani pa je leto 2020 zaznamovalo tudi prebujanje aktivnega državljanstva, ki je želelo v čim večjem obsegu omogočiti učinkovit dostop do temeljnih pravic, ki ga je koronakriza ogrozila. Priča smo bili številnim podvigom ljudi, ki so pomagali v svojih skupnostih, lajšali osamljenost z različnimi družbenimi in kulturnimi orodji, prostovoljno nudili podporo šibkim in ranljivim članom družbe, ki so pogosto tudi najrevnejši, in prevzemali vlogo čuvaja ob vseh posledicah demokratične in socialne krize ter predlagali alternativne družbene rešitve. Organizirani civilnodružbeni akterji, pa tudi ostali državljani so bili in so povsod povsem spontano med prvimi, ki so zaznali ljudi v stiski, se poskušali odzvati na njihove potrebe, opozarjali so na omejitve in škodljive posledice uveljavljenih sprememb javnega reda, odzvali so se na zlorabe oblasti in za osrednjo točko odziva na krizo izbrali solidarnost za vse. Čeprav se je državljanski prostor med karanteno zožil, se je celo v nevarnih razmerah izkazal z izredno dinamičnostjo.

European Civic Forum (ECF) skupaj s svojimi člani prispeva k tej dinamičnosti in trende spremlja prek platforme Civic Space Watch (<http://civicspacewatch.eu/solidarity-amid-COVID-19-crisis/>), na kateri se zbirajo viri o grožnjah temeljnim pravicam, pa tudi pozitivne iniciative,

vključno s tistimi, ki se takšnim grožnjam poskušajo zoperstaviti. Sekretariat ECF je spremljal objave v medijih in se dnevno povezoval z nevladnimi organizacijami na terenu. Njihova analiza temelji na rezultatih tega spremljanja, med januarjem in oktobrom 2020 se je tako nabralo več kot 350 virov, poleg tega pa tudi na treh posvetovalnih srečanjih a delovno skupino ECF, ki jo sestavljajo predstavniki nacionalnih platform nevladnih organizacij (3. in 23. 4. 2020, 14. 10. 2020), na dveh raziskavah o vplivu pandemije COVID-19 na temeljne pravice, javni dialog in ekonomsko vzdržnost sektorja ter na petih intervjujih z lokalnimi nevladnimi organizacijami.

V analizi so predstavljeni izzivi, s katerimi se je civilna družba soočila v letu 2020, s posebnim poudarkom na ugotovitvah, kako so ukrepi, ki jih je v javnem življenju sprožila pandemija COVID-19, vplivali na državljanski prostor in kako so se civilnodružbeni akterji na to odzivali. V prvem delu se analiza pri pregledu izzivov za civilno družbo opira na štiri kategorije, ki so po našem mnenju ključne za opolnomočenje civilne družbe :

1. spodbudna politična, kulturna in socialno-ekonomska krajina,
2. spoštovanje državljanskih svoboščin,
3. ustrezen dialog med civilno družbo in vladnimi organi,
4. podporna struktura za finančni obstoj in zdržnost organizacij civilne družbe.

Drugi del analize obravnava odzive civilne družbe. Dopolnjuje jo šest študij primerov iz različnih držav, ki so jih zapisali v nacionalnih watchdogih, in sedem intervjujev z avtorji zgodb, ki so prejele nagrado Civic Pride 2020.

1. COVID-19 pretresa socialno-ekonomsko, politično in kulturno krajino

Desetletja nezadostnih javnih investicij v zdravstveni sektor in infrastrukturo za socialno zaščito ter njuna privatizacija so oslabili zmožnost Evrope, da bi se učinkovito odzvala na zdravstveno krizo. Zaradi tega so številne države omejile svobodo gibanja in dostop do javnega prostora, da bi na ta način zmanjšale pritisk na zdravstveni sistem, ki je imel težave pri skrbi za potrebe prebivalstva in zagotavljanju omejenih razpoložljivih sredstva za skupine z največjim tveganjem.

Zdravstvena kriza se je hitro razširila v socialno in ekonomsko krizo, na desetine milijonov ljudi je ostalo brez dela, mnogi so izgubili vir svojih dohodkov delno ali v celoti in mnogi ne morejo več poskrbeti za osnovne potrebe svojih družin, kot so hrana, stanovanje in zdravstvena oskrba. Gospodarski šok, ki so ga sprožile posledice izrednih zdravstvenih razmer, poslabšuje družbene razmere in obstoječe neenakosti. Poleg posameznikov, ki so že prej doživljali stisko, so zdaj socialno-ekonomske težave prizadele cele skupine ljudi. Države so sicer uvedle ukrepe, s katerimi skušajo vsaj delno ublažiti težke posledice za gospodinjstva in podjetja, ter pri tem pokazale voljo, kot je v zadnjih desetletjih še nismo videli. Vendar so ti gospodarski ukrepi pogosto nezadostni in omejeni.

Velik izziv med koronakrizo predstavlja vprašanje, kako v izrednih razmerah zagotoviti demokratično življenje. V času hitrih in nujnih odločitev po vsej Evropi poročajo o splošnem trendu koncentracije pristojnosti na vladni ravni, medtem ko se vloga institucij, odgovornih za nadzor oblasti, vztrajno omejuje. V državah, kjer je bilo delovanje demokracije in pravne države že prej kritično, so oblasti izkoristile situacijo za nadaljnjo koncentracijo svoje moči in sprejemanje sporne zakonodaje, ki nima nikakršne povezave z izrednimi razmerami zaradi COVID-19. Ko poskušamo počasi doseči normalizacijo življenja z virusom v njem, nam na dolgi rok preti nevarnost, da bomo normalizirali tudi prakse nujnih ukrepov in prisile, ki so se v tem času pojavile.

V času, ko se institucionalni mehanizmi delitve oblasti in odgovornosti krčijo, postaja vloga civilnodružbenih akterjev kot izvajalcev nadzora oblasti še pomembnejša. Vendar pa je tudi njihovo delovanje kritično oslabiljeno zaradi krčenja

državljskega prostora in zmanjševanja njihovih zmogljivosti, kar je posledica ekonomskega šoka, ki je prizadel njihova sredstva. Skupnosti, društva in družbena gibanja so se kljub temu hitro in uspešno mobilizirala, da bi zagotovila dostop do temeljnih pravic, ki jih je kriza ogrozila, in spremljala ter zagovarjala pravičnost za vse.

Dejstvo, da so se ljudje na krizo povsem spontano odzvali s tolikšno solidarnostjo, ponuja priložnost za ponovno vzpostavitev zaupanja v kolektivne podvige, ki je po desetletjih naraščajočega individualizma in splošne konkurence vztrajno plahnelo. V vsakem primeru so lekcije, ki jih je prinesla pandemija COVID-19, predmet razprave, ki še zdaleč ni dosegla soglasja. Zaradi družbenega obupa, ki ga povzročajo socialno-ekonomske stiske in negotovost glede bližnje prihodnosti, utegne nezaupanje v institucije še bolj narasti. Po prvi fazi izrednih razmer, za katero je bil značilen vsesplošen občutek združevanja moči v skupnem boju in visoka stopnja zaupanja v vladne odločitve, je kmalu sledilo nasprotovanje, tudi v obliki protestov na ulicah. Te družbene napetosti že poskušajo izkoristiti regresivne politične stranke in gibanja, kar jim po različnih državah različno uspeva.

2. Nadaljevanje slabšanje položaja državljskih svoboščin

Poročilo o državljskem prostoru v Evropski uniji za leto 2019 je pokazalo, da v Evropi narašča trend omejevanja državljskih svoboščin (de jure in de facto), kar nadalje prispeva h krčenju prostora za delovanje civilnodružbenih akterjev. Dodaten izziv pri uveljavljanju državljskih svoboščin v letu 2020 predstavlja še preizkus demokracije, pred katerega nas je postavila pandemija COVID-19, ki je nekatere že navzoče trende še pomnožila in povečala. Vzporedno z zdravstveno krizo se pojavljajo tudi drugi trendi. Skupaj z dogajanjem, ki smo jih zabeležili v minulih letih, ustvarjajo izredno zahtevno okolje, v katerem je leta 2020 delovala civilna družba.

2.1 Omejevanje svobode združevanja z zakoni o transparentnosti

Po vzoru madžarskega zakona o transparentnem delovanju organizacij z mednarodno podporo »Lex NGO«, za katerega je Sodišče Evropske unije razsodilo, da krši pravico do združevanja, so v letu 2020 še tri države (PL, BG, EL) predlagale ali uvedle zakone, ki uradno prispevajo k izboljšanju transparentnosti, v praksi pa predvsem diskriminatorno preobremenjujejo in stigmatizirajo sektor nevladnih organizacij. Trend omejevanja svobode združevanja s pomočjo zakonodaje o transparentnosti se kaže že v poročilu za leto 2019. Čeprav se ti zakoni v marsičem razlikujejo, pa vzbujajo podobne pomisleke in predstavljajo naslednje potencialne grožnje civilnemu sektorju: zahteve dvojnega poročanja, ki izčrpavajo vire organizacij civilne družbe; nesorazmerne sankcije v primeru neizpolnjevanja zahtev; diskriminacija organizacij civilne družbe v primerjavi z drugimi subjekti (na primer zasebnimi podjetji), za katere ne veljajo enake zahteve; blatenje sektorja v očeh javnosti. Tovrstna zakonodaja negativno vpliva na zmožnost organizacij civilne družbe za opravljanje njihovega poslanstva v okoljih, kjer svobodo združevanja ogrožajo tudi kampanje blatenja, težaven dialog s pristojnimi organi in omejevanje finančnih virov.

2.2 Zapiranje javnega prostora, omejevanje svobode mirnega zbiranja

Ko se je koronavirus razširil po Evropi, so državne oblasti začele zapirati javni prostor in

omejevati možnosti za zbiranje ljudi. Med prvim valom pandemije je bila svoboda zbiranja v večini držav EU omejena kot posledica omejitev gibanja in zbiranja, ne da bi bila pravica do mirnega zbiranja pri tem posebej omenjena. Zaradi »splošne in nejasne« dikcije ni bilo povsem jasno, katere dejavnosti so dovoljene in katere ne. Nejasna opredelitev glede pravice do mirnega zbiranja je odločanje v zvezi s tem pogosto v preveliki meri preložila na pristojne organe.

Zahteva, da je treba o načrtovanem zbiranju ljudi obvestiti pristojne organe, se je bolj ali manj po vsej Evropi de jure ali de facto razvila v sistem pridobivanja dovoljenja, pa četudi gre le za zbiranje peščice posameznikov. Posledično so lokalne oblasti tudi v primerih, ko popolne prepovedi ni bilo, pogosto omejevale pravico do zbiranja z obrazložitvijo, da zbiranje ogroža javno zdravje. **Miroljubne protestnike so v mnogih primerih razgnali, oglobili ali aretirali z obrazložitvijo, da pristojni organi o shodu niso bili obveščeni oziroma zanj niso izdali ustreznega dovoljenja.** Poleg tega so med javnimi demonstracijami pristojni organi pogosto preložili odgovornost za zagotavljanje spoštovanja varne razdalje na organizatorje, namesto da bi si to nalogo z njimi delili.

Ko je število hospitalizacij in okužb postalo obvladljivo in so vlade počasi začele odpravljati omejevalne ukrepe, povezane s COVID-19, so v nekaterih državah, kjer je omejitev zbiranja velikega števila ljudi ostala v veljavi, uvedli izjeme za demonstracije. V nekaterih državah pa je omejitev svobode zbiranja ostala, tudi ko so se druga področja javnega življenja že odprla (tj. RO, HU). **V nekaterih državah demonstracije sicer dovoljujejo, so pa oblasti poleg spoštovanja higienskih ukrepov (varna razdalja in nošenje zaščitnih mask) uvedle še druge oblike omejitev, na primer obliko zbiranja (»statično« oz. »mobilno«) in dovoljeno število udeležencev.**

Treba je poudariti, da so se v državah članicah predpisi in stališča oblasti glede pravice do mirnega zbiranja skozi vse leto hitro spreminjali, kar je pri njenem uveljavljanju povzročalo veliko negotovosti. Poleg tega so v nekaterih državah kljub sodni zaščiti te pravice predstavniki oblasti odsvetovali javne demonstracije kot način političnega udejstvovanja. Javni diskurz je včasih tudi zabil meje med ljudmi, ki so se zbrali, da bi protestirali, in ljudmi, ki so se zbrali z drugimi družabnimi nameni.

2.3 Sekuritizacija javnega prostora, nadzorovanje nestrinjanja

Pandemija COVID-19 je v javnosti predstavljena kot problem javne varnosti. Zlasti v prvi fazi pandemije je javni diskurz opisoval prizadevanja za upočasnitev širjenja virusa kot »vojno« proti virusu in naložil odgovornost za »boj« proti pandemiji vsem državljanom. V večini držav je bilo agresivno varnostno besedišče tesno povezano z uporabo prisilnih metod za uveljavitev omejevalnih ukrepov, povezanih s COVID-19, in zapiranjem javnega prostora. Državljeni si tako niso več upali uporabljati javnega prostora niti za najosnovnejše vsakodnevne potrebe, kaj šele, da bi v njem organizirali javen dogodek ali protest. Tudi kadar uveljavljanje omejitev s pomočjo varnostnega aparata in varnostni diskurz nista bila neposredno usmerjena proti državljanskim svoboščinam, sta ustvarjala ozračje nezaupanja in strahu, ki je vplivalo na ljudi in njihovo zmožnost, da javni prostor uporabljajo in v njem uresničujejo svoje temeljne pravice. V nekaterih primerih je že samo zbiranje na ulicah in uživanje javnega prostora postalo dejanje protesta in upora.

2.3.1 Uporaba aparata prisile za policijsko nadzorovanje pandemije

V večini držav je upoštevanje omejevalnih ukrepov nadzorovala policija, ki je patroljirala po ulicah. V nekaterih državah so vlade za izvajanje omejitev svobode gibanja zadolžile tudi vojsko. Ponekod so uvedli strožje sankcije in policijskim enotam dodelili (ali poskušali dodeliti) nova pooblastila za njihovo izvajanje (tj. IE, PL). Nekatere države članice so tako na primer policistom dodelile pooblastilo, da lahko posameznika oglobijo na kraju samem (tj. AT, LT, LV). V nekaterih državah je policija dobila dodatna pooblastila za upravljanje ali sankcioniranje vsebin, za katere oblasti menijo, da so lažne (tj. HU, RO), ali za dostop do osebnih podatkov, s čimer naj bi sledili širjenju virusa, kar sproža vprašanja nadzora (tj. BG, PL, SI, HR).

V več državah so bile policijske enote zaslišane tako zaradi zlorabe pooblastil pri nalaganju glob (tj. AT, RO, PL, ES) kot zaradi uporabe sile proti javnosti (tj. HR, RO, ES, BE, FR, EL). Globe in zlorabe policijskih pooblastil po vsej Evropi so nesorazmerno prizadele rasne skupine, vključno s temnopoltimi, Romi, begunci in migranti ter brezdomci. V nekaterih državah je policija pri obravnavanju teh skupin že tako nagnjena k zlorabi

svojih pooblastil, pandemija pa je to stanje še poslabšala.

2.3.2 Grobo policijsko nadzorovanje svobode zbiranja in protestiranja

IPonekod (primeri zabeleženi v HU, PL, SI, FR) so aparat prisile, s katerim se nadzira upoštevanje ukrepov zaradi COVID-19, uporabili proti ljudem, ki so uveljavljali svojo pravico do mirnega zbiranja. Dejstvo, da miroljubnim protestnikom grozijo upravne in kazenske sankcije zaradi neupoštevanja omejevalnih ukrepov COVID-19, zbuja skrb, da oblasti nameravajo zadušiti vsako nestrinjanje. Poročali so tudi o številnih samovoljnih, ponekod tudi nasilnih, aretacijah miroljubnih protestnikov, ki niso bile povezane z ukrepi za zaježitev širjenja koronavirusa, (v FR, BG, PL, ES), kar se je dogajalo tudi med demonstracijami Black Lives Matter (tj. FR, BE, DE, EL).

2.3.3 Policijsko nadzorovanje svobode izražanja in združevanja

Po izbruhu svetovne pandemije je več evropskih vlad omejilo dostop do informacij, izključilo medije iz svojega delovanja in izkazalo splošno netolerantnost do kritik. To so pokazala tudi poročila o kampanjah blatenja, uperjenih proti civilni družbi (tj. CZ, EL, PL, SI, HU). V nekaterih državah (tj. HU, BG, RO, PL, FR) so oblasti začele nadzirati in sankcionirati državljane, aktiviste in novinarje, kritične do njihovega delovanja. Teža dejanj se močno razlikuje od teže posledic za aktiviste, vse to pa deluje zastrašujoče na državljane in aktiviste, ki za takšno stanje krivijo državne organe. V nekaj državah se je izkazalo, da je policija posredovala pri novinarjih in drugih državljanih, ki so pokrivali njihovo delovanje (tj. FR, BE, BG, HR). Ta posredovanja so vključevala aretacije in fizične napade. Poročila (FR, EL) kažejo tudi uporabo prisile tudi proti društvom, ki delajo z migranti.

2.4 Spremembe zakonodaje omejujejo svobodo zbiranja tudi po koronavirusu

Poročilo iz leta 2019 je pokazalo, da so v zadnjih letih številne države zaostriale svoj odnos do javnih protestov z omejevanjem prostora, namenjenega protestom, in razširitvijo sankcij. Leta 2020 so nove zakone o javnih protestih uvedli v Grčiji, o njih so razpravljali v Franciji in na Poljskem, v Italiji in Španiji pa so zakonodajo s tega področja vlade začele revidirati.

2.5 Zbiranje in nadzor podatkov

Medtem ko »sledenje virusu« postaja mantra spopadanja z zdravstveno krizo, civilna družba in organizacije za varstvo človekovih pravic po vsej Evropi izražajo skrb nad širitvijo tehnologij za nadzor in ogrožanjem pravice do zasebnosti. Ta opozorila so postala še posebej nujna ob ukrepih, ki organom kazenskega pregona zagotavljajo ali poskušajo zagotoviti dodatna pooblastila za zbiranje in uporabo osebnih podatkov, vključno s tistimi na mobilnih telefonih, aplikacijah za sledenje stikom in drugih tehnologijah (tj. BL, PL, SI, HR). Uporaba tovrstnih pooblastil je lahko izjemno vsiljiva in nesorazmerna z dejanskimi potrebami. Poleg tega obstaja resno tveganje za zlorabo teh podatkov, ki bi se v tem primeru lahko uporabljali ne zgolj za sledenje širjenja virusa, pač pa na primer tudi v kazenskem postopku zaradi neupoštevanja različnih ukrepov, tudi proti COVID-19.

Ta dogajanja bi lahko resno vplivala na javni prostor, denimo kadar se podatki zbirajo v okviru javnih protestov (tj. DE, ES). Zasebnost je pomemben predpogoj za uveljavljanje temeljnih pravic, vključno s pravico do mirnega zbiranja in svobode izražanja. Identifikacija v okviru javnih protestov lahko posameznika odvrne od nadaljnjega sodelovanja v javnih manifestacijah, še zlasti če pripada kateri od skupin, ki so najbolj izpostavljene marginalizaciji. Ti pomisleki še naraščajo zaradi vedno pogostejše uporabe umetne inteligence, s katero nadzorujejo upoštevanje ukrepov ob COVID-19 in zagotavljajo občutek lažne varnosti, še zlasti po nedavnih terorističnih napadih, kar se v številnih evropskih mestih dogaja v popolni pravni nedorečenosti in brez vsakega javnega nadzora. Znani so tudi primeri, ko so tehnologije za nadzor in družbene medije uporabili za sledenje protestnikom in njihovo sankcioniranje (tj. SI, FR), kar zbuja dodatno skrb, da se podatki ne zbirajo le v zdravstvene namene.

3. Dialog med organizacijami civilne družbe in vladnimi organi na preizkušnji v času krize

Civilne in socialne organizacije imajo ta privilegij, da bolje razumejo, kako politike oziroma njihovo pomanjkanje vplivajo na širšo populacijo in posebne skupine. Zato so te organizacije z zagotavljanjem različnih podatkov in predlogov lahko pomembni zavezniki predstavnikov oblasti, ki se želijo spoprijeti z družbeno ranljivostjo in okoljskimi vprašanji. Vendar pa **ustrezno raven civilnega dialoga trenutno močno ovirajo izjemne okoliščine, ki so jih sprožile izredne zdravstvene razmere zaradi COVID-19.** Institucije so se morale odzvati hitro in učinkovito, da bi upočasnile širjenje virusa in zmanjšale močan vpliv, ki ga imajo omejitveni ukrepi na gospodarstvo in prebivalstvo. Zaradi povečane delovne obremenitve, pa tudi zaradi omejevanja medsebojnih stikov in dela na daljavo se je močno zmanjšala zmožnost institucij, da se odzovejo na povečano število prošelj za pogovor in posvetovanje.

Na splošno so **po vsej Evropi izredne razmere privedle do premika pristojnosti z zakonodajne na izvršilno vejo, kar je občutno zmanjšalo možnosti za posvetovanje in vplivanje.** Poleg tega je zapiranje javnega prostora skupaj z vsesplošno poplavo novic o pandemiji COVID-19 v medijih otežilo komuniciranje drugih sporočil in civilno družbo postavilo pred nov izziv, kako izvajati pritisk na vlado v času neupoštevanja, omejenosti ali celo nerazpoložljivosti institucionalnih okvirov za dialog.

Kljub številnim izzivom in omejitvam so v številnih evropskih državah (tj. IR, ES, IT, RO, FR, AU, LV) nacionalne platforme nevladnih organizacij izrazile hvaležnost, ker priporočila civilne družbe, zlasti na področju javnega financiranja sektorja, niso bila preslišana. Na Irskem in v Latviji so napovedali pozitivne premike za krepitev civilnega dialoga. Istočasno pa sta bila kakovost in učinkovitost komunikacije celo v državah, kjer je med civilno družbo in vlado prisoten razmeroma odprt dialog, odvisna predvsem od ministrstva, pa tudi od preteklih odnosov med posamezno organizacijo civilne družbe in oblastjo. Večje mreže organizacij civilne družbe so pri tem imele prednost in so jih prej upoštevali, medtem ko so manjše ali bolj kritične organizacije pri poskusu vplivanja na oblikovanje politike naletele na več težav. Dogajalo

se je tudi, da posveti na nacionalnih ravneh niso vedno privedli do konkretnega vpliva na politike in organizacije civilne družbe so včasih imele občutek, da je civilni dialog za politike zgolj ena od kljukic, ki jih morajo odključati.

V nekaterih državah je **civilna družba poročala o krajšanju** (tj. BG, EE, LV) ali **začasni ukinitvi** (tj. RO, HU) **posvetovalnih ur**, kar ni v skladu z institucionalnimi okviri civilnega dialoga v nekaterih sprejetih politikah. Lahko rečemo, da je eden od pomembnih razlogov, zakaj je vlada pokazala premalo odzivnosti ob številnih družbenih izrednih razmerah (tj. DE, EL), prav pomanjkanje ustreznega dialoga s sektorjem. Poleg tega je splošna praksa, da je možnost civilnega dialoga posebej redka pri obravnavi evropskih zadev in tako je bilo tudi med pandemijo.

Ne le da niso upoštevale civilne družbe, oblasti v nekaterih državah so šle še korak dlje in sprejele ukrepe, ki bodo tudi v prihodnosti vplivali na kakovost sodelovanja javnosti (HR, SI, BG).

Eden od problemov, zaradi katerih sta bila civilni dialog in zagovorništvo civilne družbe v kriznih časih še zahtevnejša naloga, je bil dostop do informacij, zlasti v povezavi z zakoni, ki se sprejemajo po hitrem postopku, in njihovimi nenehnimi spremembami. V nekaterih državah so vlade začasno preklicale zakone o transparentnosti ali njihove posamezne dele (tj. HU, IT, ES, BG).

4. Naraščanje ekonomskih težav sektorja med krizo

V letnem poročilu iz leta 2019 smo zapisali, da so bila »*vprašanja, povezana s financiranjem*«, na platformi *Civic Space Watch* druga najpogostejša okoliščina, ki negativno vpliva na svobodo združevanja. V času, ko je financiranje sektorja že utrpelo posledice finančne krize in so iz številnih evropskih držav poročali o omejevanju financiranja, zlasti pri civilnih organizacijah, ki opravljajo funkcije čuvaja in zagovorništva, je **kriza zaradi pandemije COVID-19 še dodatno prizadela številne dele civilnega sektorja v ekonomskem ter finančnem smislu**. Problem ima kratkoročne učinke, saj bodo mnoge organizacije prisiljene, da prenehajo s svojim delovanjem ali zmanjšajo njegov obseg. Posledice pa so tudi dolgoročne: krajina organizacij civilne družbe doživlja hitre in temeljite spremembe, saj bodo brez zadostne podpore javnih institucij mnoge izmed njih izginile ali popolnoma spremenile svoje dejavnosti.

Številne vlade so pri financiranju dale prednost podjetjem, zato je bila finančna podpora za civilni sektor pogosto zapoznala. Le manjši del evropskih držav je za ta sektor oblikoval posebno financiranje, ki ustreza njegovim posebnostim (tj. AT, IE, IT, LT, PL). Številne druge države so nevladne organizacije vključile v posamezne ukrepe za podporo delodajalcem in podjetjem (tj. BE, BG, FR, DE, EE, RO, SI, ES). Vendar je bil v večini primerov le del civilnih organizacij dejansko upravičen do te podpore in tovrstno financiranje ni bilo primerno za sektor in njegove specifične potrebe.

V nekaterih državah so se gospodarske težave, ki jih je povzročilo zaprtje večine držav EU, še poslabšale zaradi odločitve javnih organov, da **predpisano nacionalno in evropsko financiranje nevladnih organizacij preusmerijo v reševanje izrednih zdravstvenih razmer**. V nekaterih primerih so te poteze vzbudile sum, da z njimi želijo negativno vplivati na določene podsektorje nevladnih organizacij, ki so kritični do oblasti (tj. HU, SI, HR, CZ).

5. Sproščanje potenciala civilne družbe

Organizacije in gibanja civilne družbe imajo v skupnostih pomembno podporno vlogo. Status civilnodružbenih akterjev in njihov način delovanja se od države do države precej razlikuje. Prav tako se razlikujejo naloge in funkcije, ki jih opravljajo. A prav povsod so civilnodružbeni akterji med prvimi, ki zaznajo stisko ljudi, jim poskušajo pomagati pri uveljavljanju njihovih pravic in opozarjajo na omejitve javnih politik ter njihove škodljive posledice. Kako raznolike in odločilne so vloge civilnodružbenih akterjev, že od samega začetka kaže tudi kriza COVID-19.

Podpora in solidarnost skupnosti

Ob izrednih okoliščinah zaradi pandemije COVID-19 so se številni državljani in društva začeli aktivno odzivati na pereče potrebe, ki so jih v družbi povzročile izredne zdravstvene razmere in izolacija. Mnogi državljani so v času te krize izkusili, kako dragocena je solidarnost, in jo tudi sami vsakodnevno širili z medsebojno pomočjo v svoji bližnji in širši okolici. Zlasti v prvem valu je močno naraslo število prostovoljcev, ki so se povsem spontano lotili akcij pomoči, mnogi od njih prvič v življenju. Pogosto bi tem akcijam koristila organizirana infrastruktura.

Eno od ključnih področij pomoči je bilo krepitev zmogljivosti javnih zdravstvenih ustanov, predvsem v obliki podpore zdravstvenim delavcem, zbiranja sredstev za bolnišnice, izvajanja informativnih kampanj o pandemiji ter proizvodnje in distribucije medicinskih pripomočkov. Številne organizacije civilne družbe so s svojimi platformami po vsej Evropi veliko prispevale k širjenju zanesljivih informacij o virusu in vladnih ukrepih za njegovo zajezitev. Ta prizadevanja so bila še posebej ključna za doseganje najbolj marginaliziranih skupin. Združenja so s svetovanji tudi pomagala razumeti, kakšen vpliv bodo vladni ukrepi imeli na določene skupine in širše prebivalstvo, in jim pomagala pri pridobivanju državne pomoči.

Civilnodružbeni akterji so v skupnostih dejavno pomagali pri spopadanju s pandemijo tudi tako, da so zagotavljali pomoč vsem ljudem v stiski: ostarelim, bolnikom, posameznikom v karanteni, obrobni manjšinam, migrantom in beguncem ter marginaliziranim in podeželskim skupnostim. Marsikje so primeri takšne samoorganizirane

solidarnosti vzpostavili sodelovanje z lokalnimi institucijami in jim pomagali pri izvedbi njihovih akcij in pri izvajanju javne politike. Takšno sodelovanje je bilo mogoče videti na primer v Italiji, kjer je več skupin za medsebojno pomoč delilo občinske bone in pakete ter tako zapolnilo vrzeli v delovanju javnih služb v svojih skupnostih.

Še eno pomembno področje organizirane solidarnosti je bilo lajšanje psiholoških in socialnih stisk, ki sta jih povzročili izolacija in osamljenost. Društva so prek spleta in po telefonu nudila strokovno psihološko pomoč in na spletu oblikovala prostor zbiranja, v katerem so ljudje lahko razvijali občutek pripadnosti in družabnosti. V času krize, ko so mnogi občutili svojo ranljivost, so se na spletu razcvetele kulturne dejavnosti: virtualna srečanja, prenosi, kino in gledališke predstave, debate itd., vse to z namenom, da bi ljudem ponudili možnost druženja, ohranjanja socialnih stikov in vzdrževanja duševne kondicije. Številni kulturni dogodki, ki so jih na spletu organizirali civilnodružbeni akterji, so bili hkrati namenjeni zbiranju sredstev za zdravstveno osebje in skupine, ki jih je kriza najbolj prizadela.

Informiranje izvajalcev javne politike in opozarjanje na odgovornost institucij

Civilne organizacije in družbena gibanja so v tesnem stiku z ranljivimi skupinami in širšim prebivalstvom, zato zelo dobro razumejo družbene izzive in vpliv javnih politik (ali njihovega pomanjkanja) nanje. Organizacije civilne družbe so na nacionalni in evropski ravni natančno spremljale zakonodajo, s katero so vlade poskušale reševati izredne zdravstvene razmere, njen vpliv na demokracijo, na človekove in državljanske pravice ter izvajanje ukrepov. Po vsej Evropi so se sprožile akcije civilne družbe, ki so pokazale, da so ti ukrepi nesorazmerno prizadeli migrante, Rome, brezdomce, posameznike v centrih za pridržanje in zaporih, osebe LGBTI, pripadnike drugih ras in ljudi z nizkimi dohodki.

Vlade in institucije na vseh ravneh so s civilnodružbenimi akterji pridobile dragocene, a zahtevne partnerje, ki opozarjajo na razmere, v kakršnih živi prebivalstvo, in jih oskrbujejo z informacijami in predlogi politik. Kadar oblasti opozoril civilnodružbenih akterjev niso upoštevale, so ti organizirali proteste in mobilizirali javnost. Za zagotavljanje podpore zagovorniškemu predlogom in protestom je bil ključnega pomena prav spletni prostor. Različna združenja in gibanja pa so z veliko

kreativnosti uspela najti tudi načine za mobilizacijo na ulicah, med katero so upoštevali vse potrebne varnostne ukrepe.

V začetku junija so se po mestih po vsej Evropi sprožili protesti zaradi umora Georgea Floyd v ZDA. Val demonstracij je v središče pozornosti postavil problematiko institucionalne diskriminacije in policijskega nasilja, ki je tudi v Evropi prisotno že dolga desetletja, o njem pa redno poročajo tudi v času karantene. Protesti silijo Evropo, da se sooči z dediščino svoje kolonialne preteklosti. Demonstracijam so se pridružile tudi druge samoorganizirane skupine, ki jih je pandemija še posebej prizadela.

Solidarnost kot osrednja točka agende za okrevanje, predlogi za alternativne rešitve

Izbruh pandemije je ustvaril veliko zmede in zaskrbljenosti, obenem pa je ponudil priložnost za poziv k temeljitim in celovitim reformam, ki bi spremenile način delovanja naših družbenih sistemov, gospodarstev in institucij. Številne civilne organizacije in družbena gibanja že več let združujejo moči in pozivajo k pravični in pošteni družbi. Skupne iniciative so se zdaj še okrepile, da bi spodbudile razmislek o tem, kakšno prihodnost si želimo za »dan po« izrednih zdravstvenih razmerah, in iskanje skupnih odgovorov na vprašanje, katere spremembe bi po tej krizi morale biti res neizogibne. Ta mobilizacija iskanja alternativ ni usmerjena le na določene sektorje, temveč spodbuja ustvarjanje širših medsektorskih koalicij in zahtev. Rdeča nit vseh zahtev in mobilizacije, ki temeljijo na širokem pristopu, je prepričanje, da je za okrevanje po kolektivnih travmah, ki jih doživljamo, nujno, da v središče politične agende na nacionalni in evropski ravni postavimo solidarnost vseh in z vsemi.

Prostor za aktivizem oseb LGBTI je pod pritiskom

Organizacije LGBTI je kriza COVID-19 izjemno obremenila. Tako kot mnogi drugi tudi številni pripadniki LGBTI skupnosti niso mogli poskrbeti za svoje osnovne potrebe. Civilne organizacije, ki se zavzemajo za pravice LGBTI, so se tako ob omejenih notranjih virih srečujejo z vedno večjim številom prošelj za pomoč. Ker so poskušale zapolniti humanitarne vrzeli, ki so nastale v času, ko so se države odzivale na izredne razmere, niso več zmogle opravljati svojega običajnega dela, vključno z zagovorništvom, delom na področju politike in strateškim sodelovanjem v pravnih postopkih, ki pomaga pri postavljanju standardov. Poleg tega so se soočale z omejenim dostopom do zagovorniških terminov, ki so ključnega pomena za informiranje izvajalcev vladne politike. Dolgoročno bo izguba sredstev skupaj z veliko verjetnostjo, da se to financiranje ne bo nadomestilo, postavila pod vprašaj obstoj marsikatero organizacije. Vse to se dogaja v času, ko stanje pravic oseb LGBTI na splošno stagnira ali se celo poslabšuje. Kljub temu so se po vsej Evropi pojavile uspešne pobude civilne družbe, da bi osebe LGBTI kljub omejitvam ohranile povezanost in duha ponosa.

Češka

Organizacije civilne družbe so med postkomunistično tranzicijo na Češkem pomembno prispevale k rasti demokracije, vendar se, tako kot v drugih vzhodnoevropskih državah, še vedno soočajo z nezaupljivostjo javnosti, omejenim priznavanjem s strani vlade in nezadostno medijsko pozornostjo. V zadnjih letih, še posebej po volitvah leta 2017, se je javno mnenje o NVO nenehno slabšalo, tako kot tudi povsod po srednji in vzhodni Evropi. To nezaupanje je odraz družbenega strahu in sumničavosti, ki ju oportunistične politične sile včasih izkoriščajo za omejevanje demokracije. Večkrat napadajo glasove, ki so kritični do njihovega delovanja, s tem da jih označijo za »politične«, jim grozijo z zmanjšanjem državnega financiranja in jim omejijo dostop do oblikovanja politike. Kljub vsemu pa ta zaskrbljujoča dogajanja na splošno ne vplivajo na obstoj in vzdržljivost čeških organizacij civilne družbe. Koronakriza je omenjene trende še okrepila: po eni strani so demokratični glasovi tarča političnih kampanj blatenja; po drugi strani pa so civilnodružbeni akterji med prvimi, ki so se odzvali na socialno-ekonomske in demokratične izzive pandemije.

Nemčija

Zakonski, finančni in administrativni okviri za delovanje civilne družbe so v Nemčiji razmeroma dobri. Civilna družba vključuje pomemben »korporativni« podsektor, ki tesno sodeluje z državo, država ga tudi pretežno financira, in opravlja pomembno vlogo v sistemu socialnega varstva. Vključuje pa tudi podsektor, ki opravlja funkcije zagovorništva, čuvaja in posvetovalne demokracije. V zadnjih letih se je pojavil trend omejevanja prostora za civilno družbo, ki se ukvarja s »političnimi« vprašanji. Nevladne organizacije v javnem interesu, ki redno izražajo svoja politična stališča, s tem tvegajo izgubo neprofitnega statusa in posledično tudi davčnih spodbud. Vzpon skrajno desničarskih gibanj je vzbudil skrb tudi med demokratično civilno družbo. Ukrepi za zajezitev virusa COVID-19, ki so med državljani večinoma naleteli na odobravanje, so civilni družbi zmanjšali možnosti za sodelovanje pri oblikovanju politike in jim zbudili občutek spregledanosti.

Grčija

Organiziranost civilne družbe je v Grčiji zgodovinsko gledano šibka, še zlasti v primerjavi z drugimi evropskimi državami. Vendar so zaradi obubožanja prebivalstva, ki ga je povzročila ostra varčevalna politika med obdobjem mednarodne finančne pomoči in po njem – več kot tretjina prebivalstva je leta 2017 živela pod pragom tveganja revščine ali socialne izključenosti, v državi je vladala najvišja stopnja brezposelnosti v Evropski uniji – in zaradi migrantske krize, ki je izbruhnila leta 2016, nastale številne neformalne iniciative, ki jih uradne infografike ne zajemajo. Jeza zaradi številnih ukrepov, ki jim jih je v zameno za finančno pomoč naložila EU, in ogorčenje, ker EU vztrajno ignorira migrantska vprašanja, pojasnjujeta volilno zmago stranke, ki se bori za »red in disciplino«. V razmerah, ki civilnim skupinam že tako niso bile naklonjene, je desno usmerjena vlada Nove demokracije od prihoda na oblast poleti 2019 prostor civilne družbe še omejila, zlasti pri skupinah, ki se zavzemajo za pravice migrantov. Ob izbruhu koronavirusa v letu 2020 je državo zajela že tretja huda kriza v zadnjih 12 letih in grški vladi ponudila dodaten izgovor za nasilne ukrepe proti civilni družbi.

Irska

Civilna družba na Irskem je zelo raznolika in vključuje vse od neformalnih lokalnih skupin do formalno registriranih državnih dobrodelnih organizacij ali poljavnih institucij, kot so univerze in bolnišnice. Nanjo je močno vplivalo desetletje socialne in gospodarske krize, ki je sledilo letu 2008. Zaradi varčevalne politike se je javna podpora sektorju med letoma 2008 in 2014 zmanjšala za 41%. Država ostaja glavni financer številnih organizacij. Čeprav so civilnodružbeni akterji dejavni v političnem življenju države, je državno financiranje prednostno namenjeno in včasih celo omejeno izključno na njihovo zagotavljanje storitev pomoči, ne pa na zagovorniško delo. Tako kot drugod po Evropi je kriza zaradi COVID-19 močno vplivala na irski dobrodelni sektor; prihodek od zbranih sredstev je upadel za 445 milijonov evrov. Četudi je vlada med redkimi v Evropi, ki je za dobrodelne namene ustanovila poseben sklad, je položaj za mnoge organizacije še vedno negotov. Civilnodružbeni akterji vsem težavam navkljub še naprej igrajo ključno vlogo, bodisi pri zagotavljanju pomoči prebivalstvu bodisi pri zagovorništvu in opozarjanju vlade. Trenutna kriza ponuja tudi priložnosti za krepitev partnerstva med nevladnim sektorjem in oblastmi.

Slovenija

Za civilno družbo v Sloveniji je značilno široko področje delovanja in relativno visoka stopnja prostovoljstva. Kljub temu imajo organizacije civilne družbe že dolgo težave z omejenimi finančnimi in človeškimi viri, zlasti na področju zagovorništva. Civilnodružbeni akterji so bili občasno tarča blatenja s strani političnih osebnosti, še posebej na področju okolja in migracij. Zakonodaja na tem področju se je bistveno izboljšala spomladi 2018, ko je zakon o nevladnih organizacijah med drugim opredelil izraz »NVO« in ustanovil sklad za razvoj NVO, da bi z njim okrepil sektor in spodbudil dolgoročno zaposlovanje v njem. Ko pa se je leta 2020 ob razglasitvi pandemije v državi oblikovala nova desno usmerjena vlada, se je stanje državljskega prostora in pravne države naglo poslabšalo. Od sredine marca je vlada večkrat poskušala spremeniti demokratična pravila in omejiti dialog s sektorjem in pogosto pri tem tudi uspela. Civilna družba in državljani so takšnim potezam nasprotovali s protesti, ki so oživeli mobilizacijo javnosti v Sloveniji.

European
Civic Forum

ACTIVIZENSHIP

CIVIC SPACE WATCH REPORT 2020 - STORIES FROM THE LOCKDOWN

CIVIC
SPACE
WATCH